

PROBLEM KOZACKI

1. Sytuacja Kozaków na Ukrainie

Kozacy zamieszkiwali obszar nad Dnieprem zwany Dzikimi Polami lub Zaporozem (nazwa pochodzi od porochów = progów skalnych na Dnieprze). Życie na Dzikich Polach pełne było niebezpieczeństw. Kozacy często wyprawiali się na swoich lekkich łodziach zwanych czajkami na południe i napadali na ziemie tureckie. Bardzo szybko stworzyli bractwo żołnierskie, organizację wojskową, dzięki której mogli się obronić m.in. przed napadami Tatarów. W drugiej połowie XVI w. w związku z ciągle wzrastającą liczbą Kozaków utworzono **rejestr kozacki** – imienny spis Kozaków, którzy służyli w specjalnych oddziałach wojskowych Rzeczypospolitej i otrzymywali za swą służbę żołd. Tylko niewielka liczba Kozaków została objęta rejestrem. Pochodzenie Kozaków było bardzo różne – byli to chłopci ukraińscy i uciekinierzy z różnych krajów.

2. Geneza konfliktu kozackiego

- szlachta polska uważała Kozaków za chłopów i nie chciała uznać ich prawa do wolności. Tylko Kozacy rejestrowi (na żołdzie RP) podlegali hetmanowi wielkiemu koronnemu i królowi. Pozostali uważani byli za chłopów. Kozacy sami siebie uważali za szlachtę i kilkakrotnie sięgali po broń by nie dopuścić do narzucenia im poddaństwa oraz przypisania do ziemi.
- konflikt społeczny nałożył się na konflikt narodowościowy na Ukrainie – właścicielami majątków byli głównie panowie polscy, podczas gdy chłopci byli ludnością ukraińską
- konflikt religijny – ludność ukraińska i Kozacy byli wyznania prawosławnego. Od 1596 r. próbowano ich nakłonić do uznania zwierzchności papieża i przyjęcia religii unickiej (greko – katolickiej)
- wzrost niezadowolenia Kozaków spowodowany był zaniechaniem przez Władysława IV Wazę wojny z Turcją, co wiązało się ze zmniejszeniem rejestru kozackiego. Była to bezpośrednia przyczyna powstania.

3. Powstanie Bohdana Chmielnickiego 1648 – 1667

1648 r – Kozacy sprzymierzeni z Tatarami rozpoczęli pochód w głąb RP wykorzystując okres bezkrólestwa po śmierci Władysława IV Wazy; dotarli aż pod Zamość i Lwów. W trzech bitwach pokonali wojska koronne (bitwy pod Żółtymi Wodami, Korsuniem i Piławcami. Reszta wojsk koronnych zamknęła się w obozie wojskowym pod Zbarażem. Nowy król – Jan Kazimierz Waza, udał się na odsiecz Zbaraża, został jednak otoczony pod Zborowem.

1649 – ugoda zborowska kończy 1 etap walk – województwa kijowskie, czernihowskie i braclawskie zostają wyodrębnione jako województwa ukraińskie, Bohdan Chmielnicki został hetmanem kozackim. Rejestr kozacki miał zostać zwiększony. Ustępstwa były spowodowane trudną sytuacją wewnętrzną kraju i całkowitym rozbiciem armii koronnej. Pochód wojsk kozackich spowodował bowiem wybuch antyszlacheckiego powstania chłopów na Ukrainie i Podhalu.

1651 – wznowiono działania wojenne – wojska polskie pokonały wojska kozackie w bitwie pod Beresteczkiem. Przyczyniło się to do zmiany układu – podpisano nową **ugodę w Białej Cerkwi**, na mocy której okrojono obszar województw ukraińskich i zmniejszono rejestr kozacki. Ugoda ta nie zakończyła sporu.

1654 – Kozacy zaczęli zwracać się ku Rosji. Car był zainteresowany poszerzeniem swoich wpływów na Ukrainę. Obiecał Kozakom prawa i wolność. Kozacy podpisali więc z carem **ugodę w Perejasławiu**, na mocy której do Rosji miała zostać przyłączona Ukraina Zaporzeńska (leżąca na wschód od Dniepru). Przekazanie Rosji części Ukrainy przez kozaków spowodowało wybuch wojny polsko – rosyjskiej w 1654 r. Od tego momentu problem kozacki jest ściśle połączony ze stosunkami polsko – rosyjskimi.

1655 – 1657 – podczas „potopu” szwedzkiego Chmielnicki działał na szkodę RP i przyczynił się do najazdu Rakoczego na południowe ziemie RP.

1658 – po śmierci Chmielnickiego nowym hetmanem kozackim został Jan Wyhowski, który zawarł z Polską **ugodę w Hadziaczu**. Ugoda ta gwarantowała Kozakom największe jak dotąd prawa: miało powstać Księstwo Ruskie, na czele którego miał stać hetman zatwierdzony przez króla, Kozacy mieli mieć własne urzędy, trybunał i akademię prawosławną w Kijowie. Starszyna kozacka miała

otrzymać przywileje szlacheckie. Ugoda ta nie weszła w życie. Większość Kozaków nie wierzyła już Polakom. Obaliła Wyhowskiego i ponownie związała się z Rosją.

1667 – rozejm w Andruszowie kończący wojnę z Rosją regulował również sprawę Ukrainy. Została ona podzielona między Rosję a Rzeczypospolitą. Rosja otrzymała lewobrzeżną Ukrainę (na wschód od Dniepru) przy Polsce pozostała Ukraina prawobrzeżna (na zachód od Dniepru). Oprócz tego Polacy zobowiązali się do nadania Kozakom autonomii. Ostatecznie Kijów znalazł się po stronie rosyjskiej.